

V Chabarovsku na ruském Dálném Východě dnes začíná první ze dvou každoročních summitů Evropské unie a Ruska. K setkání dochází na pozadí trvalých neshod, jež mezi Bruselem a Moskvou panují v oblasti energetiky, bezpečnosti i mezinárodních vztahů.

Podle názoru ředitele Centra mezinárodní bezpečnosti Institutu světové ekonomiky a mezinárodních vztahů Ruské akademie věd Alexeje Arbatova zde však nehledě na tuto skutečnost existuje prostor pro spolupráci. Ve vzdálené perspektivě pak ruský politolog, který poskytl Aktuálně.cz v předvečer chabarovského summitu exkluzivní rozhovor, nevyklučuje ani integraci EU a Ruska.

Aktuálně.cz: ***Jak byste ohodnotil dosavadní vzájemné vztahy mezi Bruselem a Moskvou?***

Arbatov: Současný stav vzájemných vztahů bych ohodnotil jako stagnaci.

Z jakého důvodu?

Protože se už několik let Evropská unie a Rusko nemohou dohodnout na novém dokumentu, který by nahradil Smlouvu o partnerství a spolupráci, jejíž platnost skončila v roce 2007. A čím dále, tím méně, alespoň z mého pohledu, jsou vidět nějaké jasné perspektivy takové dohody.

A existuje podle vás možnost, že by například v tomto roce došlo k nějakému obratu? Unii bude na chabarovském summitu zastupovat český prezident Klaus, který k Rusku chová vstřícný vztah.

Já mám dobrý vztah k České republice, Čechům a českému prezidentovi. Doufám, že jeho působení pomůže pokroku ve vzájemných vztazích. Myslím si však, že výměna osobnosti v čele EU zdaleka neřeší vše.

Mohou tedy Brusel a Moskva najít nějaké shodné zájmy nebo alespoň společnou řeč v určitých oblastech?

Mezi Ruskem a Evropskou unií existuje široké pole společných zájmů. Avšak realizaci spolupráce překáží nezáměr a neschopnost tyto zájmy prosazovat nebo řešit problémy, které těmto zájmům stojí v cestě.

O jaké společné zájmy se jedná?

Z mého pohledu a pohledu těch ruských kruhů, které představují přesvědčené stoupence spolupráce mezi Ruskem a zbylou částí Evropy – přičemž termín „zbylá část“ je klíčový, protože tito lidé, včetně mě, považují Rusko za součást Evropy – vidí možnost spolupracovat v různých oblastech.

Tu nejdůležitější rovinu spolupráce lze vyjádřit následovně. Rusko a zbylá část Evropy se bez vzájemné spolupráce nikdy nemohou stát novým mocenským centrem v multipolárním světě a zvládnout ty problémy, které vznikají s procesem globalizace.

Společně se Rusko a zbylá část Evropy stanou skutečným globálním mocenským centrem, které bude mít daleko větší vliv a bude daleko významnější než jakékoliv jiné mocenské centrum včetně Spojených států, Číny, Japonska, Indie a dalších, která se mohou objevit.

Spadá pod tuto spolupráci i snaha ruského prezidenta Dmitrije Medveděva vytvořit nový formát evropské bezpečnosti?

Myslím si, že tento problém už dávno uzrál. Je však nutné brát ho vážně, a ne jako PR akci. To je zásadní úkol a je důležitý jak pro Rusko, tak i pro zbylou část Evropy a Spojené státy. Sladění rámců nové dohody o evropské bezpečnosti však musí doprovázet ústupky všech stran. Zde nemůže být na jedné straně vítěz a na druhé poražený. Každý bude muset slevit ze svých pozic.

Rusko a NATO

A nebude nová evropská bezpečnost protiřečit působnosti Severoatlantické aliance, která odpovídá za bezpečnost Evropy?

Severoatlantickou alianci nikdo nepověřil, aby odpovídala za evropskou bezpečnost. Protože Evropa je geografický prostor rozkládající se od Portugalska po Ural. Aliance sama na sebe vzala odpovědnost za toto teritorium. A to je jedna z hlavních příčin vzrůstajících rozporů a toho, že se současná evropská bezpečnost dvacet let po skončení studené války ocitla v žalostném stavu.

NATO, jako složka nové evropské bezpečnosti, má bezpochyby právo na existenci, a nejen to, bez Severoatlantické aliance se (evropská bezpečnost) neobejde. Stejně tak jako bez vojenské složky Evropské unie, stejně tak jako bez Ruska, bez Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti v čele s Ruskem. To jsou složky, které musí sladit své role, aby si navzájem nekonkurovaly, vyhnuly se konfrontaci a našly své místo v novém systému evropské bezpečnosti.

Jak už jsem řekl, mnozí se budou muset zříci svých pozic. Aliance se bude například muset zříci svých nároků na roli jediného garanta evropské bezpečnosti. Rusko se na oplátku bude muset zříci pozice, v souladu s níž považuje postsovětský prostor za oblast svých privilegovaných zájmů.

To se týká i rozšíření NATO na východ? Jaký postoj k tomuto procesu zaujímáte?

Rozšíření NATO na východ jsem od samého počátku považoval za špatný krok a v současné době získalo absolutně destruktivní účinek. První vlna tohoto destruktivního účinku se objevila v srpnu minulého roku během kavkazského konfliktu.

Pokud bude tento proces pokračovat, tak nevyhnutelně dojde k další konfrontaci, k novým dělícím liniím, které svého času existovaly uvnitř Německa a středu Evropy.

Východní partnerství

NATO však není jediná organizace, která usiluje o posílení své pozice na území bývalého Sovětského svazu. Evropská unie v tomto roce zahájila projekt Východního partnerství, představující určitou formu posílení vazeb na postsovětské sousedy, aniž by tito do EU přímo vstupovali. Co o tom soudíte?

Na rozdíl od rozšíření Severoatlantické aliance považuji rozšíření Evropské unie za přirozený proces. Podle mého názoru je Evropská unie, nehledě na nynější problémy, úspěšným projektem s historickým významem. Proto se k rozšíření Unie stavím pozitivně.

Negativně se však stavím ke dvěma bodům. Za negativní považuji to, že rozšíření Unie bylo v posledních deseti letech synchronizováno s rozšířením NATO. Vstup do Aliance se fakticky stal předpokladem ke vstupu do Evropské unie. To považuji za velmi zhoubnou tendenci, která musí být co nejrychleji zastavena.

Za druhé si myslím, že vyloučení Ruska z procesu rozšíření Evropské unie je špatné. To bude v Rusku vyvolávat více a více negativní vztah k EU, ačkoliv tento vztah byl ze začátku velmi dobrý a do spolupráce byly vkládány velké naděje.

V tomto smyslu je nová východní politika Evropské unie legitimní, protože Brusel si sám může určovat prvořadě partnery a každá evropská země může definovat svůj vztah k EU, ale tato politika není racionální. Legitimita a racionalita jsou totiž dvě různé věci.

Pokud by například Írán zítra odstoupil od Dohody o nešíření jaderných zbraní a informuje o získání jaderné zbraně, tak to bude zcela legitimní krok. Na druhou stranu to však bude krajně neracionální krok z hlediska regionální a globální bezpečnosti.

Z tohoto hlediska i nová východní politika EU bez zahrnutí Ruska je velmi iracionální a kontraproduktivní. Avšak z hlediska legitimacy nelze nic namítnout.

Samo Rusko však s nedůvěrou hledí na projekt Východního partnerství a jak můžeme slyšet, chápe ho jako zásah do své tradiční sféry vlivu.

Já osobně jsem odpůrcem koncepce sfér vlivu. Rusko si nemůže činit nárok na zvláštní sféru vlivu, zvláštní sféru nadvlády nebo dominance. Rusko může mít zcela konkrétní a legitimní ekonomické, politické a vojenské zájmy, ale to ještě neznamená sféru vlivu.

Na druhou stranu Rusko má právo bránit tomu, aby se sousední státy staly součástí sféry vlivu jiných mocností. Pokud budeme hovořit o konkrétních ekonomických projektech, o konkrétních programech spolupráce, proč ne? Ale ne o sféře vlivu.

Jestli tato spolupráce bude vypadat jako pokus vytlačit Rusko a nahradit ho sférou vlivu USA

nebo EU, tak Moskva se tomu bude bránit a výsledkem bude destrukce postsovětského prostoru.

Energetika

Není tedy v tomto smyslu hlavní rozpor založen v energetické oblasti? Evropa usiluje o větší diverzifikaci energetických zdrojů i cest a postsovětský prostor zde hraje ústřední roli. Rusko si naopak snaží upevnit svoji pozici na evropském trhu a této diverzifikaci zabránit, neboť odporuje jeho zájmům.

Ano, to se týká zejména energetické politiky. Pokud budou bez ruské účasti modernizovány a privatizovány všechny plynovody a ropovody na západě postsovětského prostoru, tak Rusko bude dělat vše pro to, aby nebylo čím tato potrubí naplnit.

Z toho tedy vychází i pozice Moskvy, že je nutné přehodnotit Energetickou chartu?

Ruskou pozici k Energetické chartě lze lehce vysvětlit. Dokument musí brát v úvahu nejen zájmy importérů energetických surovin, ale také exportérů. A do těchto zájmů je nutné organicky vložit i povinnosti tranzitních států.

Moskva je zároveň stoupencem toho, aby se energetická infrastruktura stala základem jednoty celé Evropy, včetně Ruska. Pokud se navzájem propojíme, můžeme se pomocí těchto „krevních cév“ jednou provždy vyhnout vojenskému konfliktu mezi Ruskem a zbylou částí Evropy.

Siamská dvojčata se také můžou hádat, být navzájem nespokojena, ale jsou spojena jednotnou oběhovou soustavou, a proto se nemohou navzájem zmrzačit nebo zabít.

Rusko jako člen EU?

Existuje nějaká možnost, že by se Rusko v budoucnu mohlo stát členem Evropské unie?

Myslím si, že ve vzdálené perspektivě taková možnost existuje. Jak jsem už řekl, ve vzdálené perspektivě je přirozené a rozumné sjednocení Evropské unie a Ruska prostě nutné, abychom získali globální status, bez něhož ho ani Moskva, ani Brusel nemůže získat, a abychom mohli čelit hrozbám a výzvám 21. století. Klimatem a epidemiemi počínaje, terorismem, šířením zbraní hromadného ničení a nelegální migrací konče.

Ve vzdálené perspektivě je vstup Ruska do EU samozřejmě možný. Jak už jsem se zmínil, k tomu aby došlo k takovému sblížení, jsou potřeba od obou stran velké ústupky. A ty budou mít své opodstatnění v případě existence nějakého konkrétního cíle.

Stejný případ je i jaderné odzbrojení, jež se v současné době stalo znovu populárním tématem. Ne proto, že ho lze zítra nebo pozítří vyřešit, ale protože existuje konečný cíl a je možné v nejbližší době jednat a dohodnout se na nějakých vážných otázkách. Kdyby tento

konečný cíl neexistoval, nebylo by o čem jednat.

Přitom jaderné odzbrojení je daleko fantastičtější a nejasný cíl než sjednocení Ruska a Evropské unie. Jestliže v současné době myšlenku jaderného odzbrojení podporují Spojené státy, Rusko i Evropa, tím spíš se můžeme domluvit na méně vzdáleném i lehčeji dosažitelném cíli, jakým je sjednocení Ruska a Evropské unie.

Často se spekuluje o tom, jaký formát Evropské unie je pro Rusko nejvýhodnější. Jestli EU jako konsolidovaný subjekt mezinárodních vztahů s jednotnou zahraniční politikou, nebo jako unie národních států. Jaká z těchto variant více odpovídá ruským zájmům?

V Rusku existují různé pozice k této otázce. Mnozí zastávají názor, že potřebujeme amorfni Evropskou unii, že je lepší s evropskými státy budovat vztahy na bilaterální úrovni.

Já osobně si myslím, že to není správná pozice. Myslím si, že výhodnější je silná a aktivní Evropská unie s jasně a důsledně vypracovanou politikou vůči Rusku, která tu posledních dvacet let chybí. Přitom by bylo dobře, pokud by tato jasná a důsledná politika byla zároveň konstruktivní.

Zdroj: Aktuálně.cz